

FF SOLUTIONS

RI-Buitenbouw B.V.

Nader onderzoek Dassen met aanbevelingen, ‘Uitbreiding Schootmanshof’ te Putten

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijthuis 34, 3862 JG te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 687 B01
KvK 000026098083

FF SOLUTIONS

RI-Buitenbouw B.V.

Dit nader onderzoek met aanbevelingen is geregistreerd door:

G.R. Bouw
F&F Solutions
Duifhuis 34
3862 JG te Nijkerk

Relevante kwalificatie/functie van de rapporteur:

- Certificering zorgvuldig handelen Wet natuurbescherming ruimtelijke ontwikkeling niveau -3-
- Certificering zorgvuldig handelen Wet natuurbescherming ruimtelijke ontwikkeling niveau -4-

Datum: 7 december 2018

Opdrachtgever: Gemeente Putten
t.a.v. dhr. M. van der Sluijs
Fontanusplein 1
3881 BZ Putten

Projectlocatie: t.h.v. Telgterweg 6 t/m 14
te Putten

Status van de rapportage:
Concept -1-

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duifhuis 34, 3862 JG te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 687 B01
KvK 000026098083

FF SOLUTIONS

RI-Buitenbouw B.V.

Ecologische veldinventarisatie t.b.v. deze calamiteit is uitgevoerd door:

18 oktober 2018	Dhr. P.J.S. Graafland(onderzoeker 1)
	Dhr. G.R. Bouw(onderzoeker 2)
19 oktober 2018	Dhr. P.J.S. Graafland(onderzoeker 1)
7 november 2018	Dhr. P.J.S. Graafland(onderzoeker 1)

Datum van opname veld inventarisatie:

18 oktober 2018, avondscan vanaf 19.15 uur tot 22.45 uur
19 oktober 2018, middagscan vanaf 14.00 uur tot 17.00 uur
7 november 2018, middagscan vanaf 14.00 tot 15.00 uur

Kwalificatie dhr. P.J.S. Graafland:

Hogeschool van Hall Larenstein Velp
MBO bos en natuurbeheer met specialisatie ecologie
Certificering zorgvuldig handelen Wet natuurbescherming
ruimtelijke ontwikkeling niveau -2-(inspecteur)
Specialisatie; vleermuis en planologie

Deze rapportage is onderdeel van onderstaande onderzoek(en):

Quickscan flora en fauna Uitbreiding begraafplaats Schootmanshof, opgesteld door
Ruimte voor Advies te Vaassen, op 3 augustus 2018.

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijnhuis 34, 3862 JG te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 687 B01
KvK 000026098083

INHOUDSOPGAVE

1. ALGEMENE OPDRACHT GEGEVENS	1
2. NADER ONDERZOEK DAS	2
2.1 Algemene informatie das	2
2.2 Werkwijze inventarisatie vleermuizen	6
2.3 Beschrijving projectlocatie	6
2.3 Onderzoek resultaten vleermuizen	7
2.4 Contact met dassenwerkgroep	10
2.5 Beschermingsstatus geïnventariseerde beschermde soort en zorgvuldig handelen	11
2.6 Vaststelling vleermuizen	12
2.7 Erkend belang	12
2.8 Werkzaamheden versus gunstige instandhouding	14
2.9 Mitigerende maatregelen	14
2.10 Conclusie	18
3 BIJLAGEN	20

Notitie

1. ALGEMENE OPDRACHT GEGEVENS

Naam werk: Uitbreiding bestaande begraafplaats.

Gedragscode: Zorgvuldig handelen Wet natuurbescherming Ruimtelijke Ontwikkeling & Inrichting, van Stadswork

Toegepaste soortenstandaard:
BIJ12, kennisdocument das

Notitie naar aanleiding van:

Tijdens het veldonderzoek is vastgesteld dat de projectlocatie mogelijk tot het leefgebied van dassen behoort. Dit nader onderzoek heeft als doel om in kaart te brengen welke functies en bijdragen deze projectlocatie heeft voor de das. De resultaten van dit onderzoek moeten leiden tot voldoende gegevens om passende maatregelen te kunnen treffen binnen de voorgenomen ontwikkeling, waardoor de voorgenomen ontwikkeling doorgang kan hebben en tevens de gunstige instandhouding van de beschermde soorten kan worden gegarandeerd.

Calamiteit: De projectlocatie bestaat uit een weideperceel waarvan de inrichting bestaat uit gras en een weideraster en waar andere inrichtingselementen en opstallen ontbreken. Het weideland wordt begrensd door een singelbeplanting aan de zijde van de huidige begraafplaats en enige particuliere erven aan de westzijde. De initiatiefnemer is voornemens het weideland op te heffen en het terrein in te richten ten behoeve van een nieuw in te richten grafveld door het terrein op te hogen, infrastructuur en andere voorzieningen aan te leggen en de toekomstige grafvelden in gereedheid te brengen. De bomensingel zal tevens worden verwijderd. Mogelijk gaat door de ontwikkelingen habitat van dassen verloren.

Op grond van het kennisdocument dassen dient de projectlocatie onderzocht te worden op de aanwezigheid van vaste voortplantingsplaatsen, rustplaatsen en functioneel leefgebied (migratieroutes of foerageergebieden) van de das. Naar aanleiding van de onderzoeksresultaten naar dassen binnen de projectlocatie is dit nader onderzoek opgesteld.

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

2. NADER ONDERZOEK DAS

2.1 Algemene informatie das

Hieronder staan enkele citaten omtrent de onderzochte soort en de te treffen nemen maatregelen op grond van de kennisdocument das van BIJ12 en de zoogdierenvereniging.

(Bron: Dudanews, Fotolia)

De das is een beschermde inheemse diersoort als bedoeld in de Wet Natuurbescherming en is tevens opgenomen in de lijst Nationale Richtlijnsoorten.

De das is een zoogdier met een relatief kleine kop, een dikke korte nek, een lang wigvormig lijf en een korte staart. Hij heeft krachtige poten en lange nagels. De witte kop van de das heeft twee zwarte strepen. De haren op zijn rug zijn vrijwel volledig wit tot licht wit-geel, met een zwart stukje onder de top. De haren van de poten en de buik zijn zwart. De das is 70 tot 90 centimeter lang en circa 30 centimeter hoog. Het mannetje is meestal groter en zwaarder dan het vrouwtje. Het gewicht ligt tussen de 6,5 en 22 kilo en is afhankelijk van onder andere de leeftijd, het geslacht, de kwaliteit van het leefgebied en de tijd van het jaar. De das kan de leeftijd van 15 jaar bereiken.

De das is een sociaal dier dat in familiegroepen leeft en zijn leefomgeving volgens vaste gewoonten gebruikt. Dassen zijn erg gehecht aan hun burcht. Zij kunnen van generatie op generatie dezelfde burchten en wissels gebruiken. Er zijn eeuwenoude burchten bekend. Dassen zijn territoriaal. Dassen leven in een clan van twee tot twaalf dieren die bestaat uit volwassen dieren, jongen en jaarlingen. In Nederland bestaat een clan uit gemiddeld vier dieren, maar er zijn ook clans van ongeveer twintig dieren bekend. Het aantal dieren binnen een territorium is afhankelijk van het voedselaanbod. Er is één dominant mannetje en één dominant vrouwtje in de clan. De dassen van een clan hebben een sterke, sociale band met elkaar. De clanleden hebben een gemeenschappelijke lichaamsgeur.

FF SOLUTIONS

RI-Buitenbouw B.V.

De das leeft bij voorkeur in kleinschalig akker- en weidelandschap met verspreide bosjes, heggen en houtwallen. Het leefgebied van de das moet voldoen aan voldoende dekking, weinig verstoring, een groot voedselaanbod en een bodem waarin ze goed kunnen graven, met een grondwaterstand van ten minste 1,5 m onder het maaiveld (Bron: Zoogdierenvereniging). Dassen gebruiken binnen het territorium vaak vaste paden ('wissels') die, net als de burchten, eeuwenoud kunnen zijn. De wissels nemen de gemeenschappelijke lichaamsgeur aan en worden plaatselijk ook wel gemarkeerd met de geur uit de anaalklieren. Tussen deze latrines kunnen zich ook wissels bevinden. Dassen gebruiken hun reuk- en gehoorvermogen meer dan hun zichtvermogen. Dassen kennen hun territorium dan ook op basis van geuren. In een gebied zonder herkenbare geuren, zoals de eigen lichaamsgeur raken ze gedesoriënteerd. Daarom is er gewenning nodig als dassen in een leeg gebied worden uitgezet. Overdag slapen dassen in een kamer van de burcht. Ze verlaten de burcht 's avonds om op zoek te gaan naar voedsel. Dit doen ze meestal alleen en soms met de jongere dieren erbij. Als de situatie bij de burcht verandert, zijn dassen niet snel geneigd de burcht te verlaten. Ook bij verstoring of verslechtering in het omliggende leefgebied blijven dassen zolang mogelijk in hun burcht. Ze worden vooral dicht bij de burcht snel verontrust door sterk wisselende geuren, lichtpatronen, geluiden of trillingen die samenhangen met menselijke aanwezigheid. De dieren kunnen goed wennen aan zulke prikkels, vooral als die verder van de burcht verwijderd plaatsvinden en als die prikkels niet sterk variëren in aard of sterkte.

De paring kan het hele jaar plaatsvinden met een piek in februari, direct na de geboorte van de jongen. Dassen krijgen één maal per jaar jongen. De meeste dassen worden geboren in de periode van januari tot maart. Er worden één tot vijf jongen geboren. Wanneer de jongen 8 weken oud zijn, komen ze voor het eerst naar buiten gaan vanaf dan vast voedsel eten. Tot ze 12 weken oud zijn, drinken ze moedermelk. Het vrouwtje gaat dan vaak enkele keren per nacht terug naar het hol om de jongen te zogen. In juni, als de jongen 15 weken oud zijn, worden ze onafhankelijker. In de herfst kunnen de jongen wegtrekken, op zoek naar een nieuw territorium en een partner. De volledige kraamperiode loopt van december tot en met juni. Jonge vrouwtjes kunnen na hun eerste winter paren, als ze één jaar oud zijn. De jongen worden dan in februari in het daaropvolgende jaar geboren, als het vrouwtje 2 jaar oud is. Een das loopt in het algemeen in een rustig tempo. De das kan voor korte duur een snelheid tot 30 kilometer per uur halen. Dassen vermijden om in het water te geraken, maar als het moet kunnen ze goed zwemmen. De das is vaak de toppredator van het landschapstype waarin hij verblijft. Dassen hebben in Nederland geen natuurlijke vijanden meer. In Nederland was hun oorspronkelijke natuurlijke vijand de wolf. De belangrijkste doodsoorzaak van dassen zijn aanrijdingen met voertuigen. Ook sterfte door verdrinking, vergiftiging of stroperij komt voor.

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

Regenwormen vormen het grootste deel van het voedsel van de das (stapelvoedsel). Daarnaast eten dassen bosvruchten, valfruit, noten, eikels, granen (vooral maïs en tarwe), paddenstoelen, jonge knaagdieren, egels, slakken en insecten (zoals kevers en wespen- en hommelsbroed) en de larven van langpootmuggen (emelten) en kevers (engerlingen).

Habitat

De das leeft in gebieden die bestaan uit een combinatie van diverse biotooptypen. Vaak zijn dit zowel hooggelegen als laaggelegen gronden die op korte afstand van elkaar liggen, in meestal kleinschalige akker- en weidelandschappen met voldoende bosjes, houtwallen, singels en heggen. Die kunnen als beschutting en geleiding dienen. Belangrijke kenmerken van dassenhabitat zijn:

- aanwezigheid van een groot voedselaanbod
- voor de burchten een bodem die goed vergraafbaar is en die het regenwater snel kan afvoeren
- aanwezigheid van voldoende dekking rond de burchten en de migratieroutes
- weinig verstoring.

Verblijfplaatsen en leefgebied

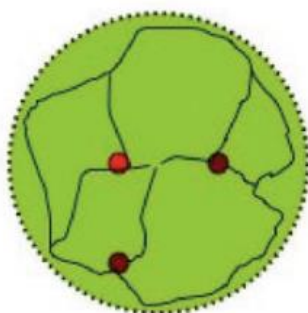
Een dassenburcht is een gangenstelsel van ondergrondse holen dat door een das gegraven is of dat een das in gebruik heeft, of iedere andere constructie die de das in gebruik heeft. In de literatuur en in de praktijk worden vaak drie typen dassenburchten onderscheiden; Hoofdburchten, bijburchten en vluchtpijpen.

Niet alle terreindelen die tot het territorium (figuur 1) gerekend worden, zijn op elk moment even essentieel voor de das. Percelen die het hele jaar voldoende voedsel leveren zijn veelal zeer waardevolle onderdelen van het territorium. Er zijn ook percelen binnen het territorium waar bijvoorbeeld weinig voedsel voor de das te vinden is. Ook zijn er terreindelen die maar een korte periode van het jaar gebruikt worden door de das. Maïsakkers zijn bijvoorbeeld vooral in augustus en september van belang als er kolven aanwezig zijn. Ook na de oogst, als er ondergeploegde maïskolven te vinden zijn, zijn ze van belang voor de das. Het op de maïsakkers gevonden voedsel is van groot belang voor het aanleggen van een vetlaag voor de winter. Ook de wissels van een burcht naar foerageergebied zijn van belang voor het succesvol kunnen functioneren van de burcht als vaste voortplantingsplaats of rustplaats.

Figuur 1: Schematische voorstelling van een dassenterritorium (groen) met een hoofdburcht (rood) en bijburchten of vluchtpijpen (bruinrood) en veel gebruikte wissels (lijnen)

(Bron: Kennisdocument Das BIJ12)

Migratie en verspreiding

De das blijft het gehele jaar in zijn territorium. Binnen het territorium volgt de das de vaak al vele jaren in gebruik zijnde wissels als vaste routes om naar de voedselplekken te gaan. Bij de das vindt dispersie(verspreiding) van de jongen vooral plaats in de periode juni tot en met november. Dassen kunnen zich dus ook tijdelijk ophouden in een gebied buiten bestaande territoria.

Effecten van activiteiten

Er zal in beeld gebracht moeten worden op welke locaties in het gebied de activiteiten plaats gaan vinden. Daarnaast zal het nodig zijn om aan te geven wanneer in het jaar, wanneer op de dag en gedurende welke periode ze uitgevoerd gaan worden. Ook kan het relevant zijn om in beeld te brengen welke machines of welke materialen gebruikt gaan worden. Tevens kan in beeld worden gebracht waar en wanneer bepaalde maatregelen worden genomen ten gunste van de das.

2.2 Werkwijze inventarisatie vleermuizen

- Om vast te stellen of het te ontwikkelen gebied tot het leefgebied van de das behoort, is het noodzakelijk om de projectlocatie en het omliggende gebied te onderzoeken op sporen zoals burchten, graafactiviteiten, wissels, haar aan prikkeldraad, mestputjes, vraatsporen, en dergelijke. Het onderzoek is uitgevoerd in oktober, binnen de gewenste onderzoeksperiode van september tot en met mei en voor de verminderde dassenactiviteit in de periode van lage temperaturen.
- Tijdens het onderzoek zijn valcamera's van het merk Bushnell geplaatst binnen de te onderzoeken projectlocatie en in het te onderzoeken leefgebied van de das.
- Tevens is contact gelegd met de plaatselijke dassenwerkgroep.

2.3 Beschrijving projectlocatie

De projectlocatie bestaat uit een weideperceel dat benut wordt voor het houden van vee. De projectlocatie is gelegen in een gebied dat in gebruik is als boslandschap, akkerland, veeweideland, paardenhouderij, particuliere en bedrijfsmatige bebouwing en wegen. De projectlocatie wordt aan de zuid en oostzijde begrensd door een begraafplaats. De erven en de begraafplaats zijn alle omheind met wildwerende gaashekwerken. De inrichting van de projectlocatie bestaat uit grasland en een weideraster. Andere inrichtingselementen en opstallen ontbreken. Het weideland wordt begrensd door een singelbeplanting aan de zijde van de huidige begraafplaats aan de binnenzijde van het wildwerende gaashekwerk. Aan de westzijde wordt de projectlocatie begrensd door twee particuliere woningen en de Telgterweg die het terrein scheidt van een bosperceel van circa 45 ha. tussen de Beekweg en de Keizerswoert. De projectlocatie heeft een oppervlakte van circa 0.9 hectare.

2.3 Onderzoek resultaten vleermuizen

Onderzoek resultaten 18 oktober 2018:

Gebruikt gereedschap:

- Onderzoeker 1.: (Nacht)Verrekijker Swarovski EL 8.5x42 WB Swarovision
- Onderzoeker 2.: Op zicht

Vaststelling voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek: Geen

Op 18 oktober 2018 is 's avonds van 19.15 tot 22.45 uur visueel onderzoek verricht binnen en rondom de projectlocatie(zie figuur 2).

De avondscan is uitgevoerd om de mogelijk aanwezige dassen vast te stellen dan wel uit te sluiten. Tijdens het onderzoek is de projectlocatie en het omringende gebied in kaart gebracht op mogelijke sporen zoals burchten, graafactiviteiten, wissels, haarresten aan prikkeldraden, mestputjes, vraatsporen, en dergelijke.

Ten tijde van het onderzoek zijn enkel reeën vastgesteld, wat aantoont dat de projectlocatie door beschermde diersoorten wordt benut. Tijdens het onderzoek zijn van de das binnen de projectlocatie geen graafsporen en pootafdrukken vastgesteld. Wel zijn aan de noordzijde wildwissels en haren aan prikkeldraad vastgesteld ter hoogte van de Schoonderbeeklaan. Het is niet duidelijk aan welke diersoort de wissels en haren toebehoren(zie bijlage 5). Tijdens het onderzoek zijn geen (sporen van) burchten of latrines vastgesteld binnen de projectlocatie. Er heeft ook onderzoek plaats gevonden ten noorden van de Schoonderbeeklaan. Hier zijn pootafdrukken, graafsporen en looproutes vastgesteld die aanwijzingen vormen dat het gebied habitat biedt aan de das.

Tijdens het onderzoek is een valcamera geplaatst op locatie 1 waarmee een mogelijke migratieroute van de das kan worden geregistreerd(zie figuur 2).

Weer: droog, temp. 18 gr, wind 2 bft, onbewolkte avond

Figuur 2: Inventarisaties 18 en 19 oktober 2018

(Bron: Googlemaps/FF Solutions)

Onderzoek resultaten 19 oktober 2018:

Gebruikt gereedschap:

Onderzoeker 1.: Verrekijker Swarovski EL 8.5x42 WB Swarovision

Vaststelling voor uitvoering onderzoek: Geen

Op 19 oktober is overdag vanaf 14.00 uur tot 17.00 uur visueel onderzoek verricht rondom de projectlocatie(zie figuur 2).

De middagscan is uitgevoerd om de mogelijk aanwezige dassen vast te stellen dan wel uit te sluiten. Tijdens het onderzoek is het omringende gebied in kaart gebracht op mogelijke sporen zoals burchten, graaactiviteiten, latrines en wissels om het leefgebied van de mogelijk aanwezige dassen in kaart te brengen.

Tijdens het onderzoek is een burcht vastgesteld nabij een kleine houten schuur(locatie 2, zie figuur 2). De locatie is omgeven door weilanden, een bomensingel, weideraster, hekwerk, een boomgaard en stroken met afvalhout. De omgeving vormt een gunstig habitat voor zoogdiersoorten.

Rondom de locatie is een grote hoeveelheid sporen vastgesteld in de vorm van wildwissels, graafactiviteiten, haar aan prikkeldraad, uitwerpselen en pootafdrukken. Er is een grote hoeveelheid aanwijzingen van activiteiten van diverse zoogdiersoorten waaronder de das. Ten tijde van het onderzoek is een eekhoorn foeragerend vastgesteld in een boom nabij de burcht.

Weer: droog, temp. 15 gr, 2 bft en halfbewolkte middag

Onderzoek resultaten 7 november 2018:

Op 7 november is tussen 14.00 en 15.00 uur locatie 2 bezocht. Tijdens het bezoek is de valcamera teruggenomen en zijn de gegevens uitgelezen. Tijdens het bezoek zijn geen nieuwe vaststellingen gedaan ter plaatse van de onderzoekslocatie.

Weer: droog, temp. 16 gr, 2 bft, halfbewolkt

Onderzoeksresultaten valcamera 1

Gebruikt gereedschap:

Valcamera: Bushnell

De camera is in positie geweest van 18 t/m 27 oktober 2018. In deze periode van 9 etmalen zijn de volgende vaststellingen vastgelegd: vijf maal reeën foeragerend in het weiland, eenmaal een vleermuis foeragerend, eenmaal een vos in het voorbijgaan. De camera heeft ten tijde van het onderzoek in het weiland geen dassen vastgelegd. Het beeldmateriaal bevindt zich in bijlage 5.

Onderzoeksresultaten valcamera 2

Gebruikt gereedschap:

Valcamera: Bushnell

Op 27 oktober is op locatie 2 een valcamera aangebracht gericht op de (dassen)burcht om de bewegingen van de dassen en andere soorten vast te leggen. De camera is in positie geweest tot 7 november 2018. De camera is opgesteld gericht op de ingang van een burcht. Bij aanvang van het onderzoek staat nog niet vast of het hol een dassenburcht of een vossenhol betreft. In de periode van 11 dagen van de opstelling van de camera zijn de volgende waarnemingen vastgelegd:

Dagelijks is een vos vastgelegd, eenmaal een vos met haar jong, tweemaal twee reeën, eenmaal een huiskat, eenmaal een hond, tweemaal konijnen, tweemaal een veldmuis, tweemaal een vlaamse gaai, eenmaal een merel, eenmaal een eekhoorn en twee maal een das. Tijdens de nachtperiode op 1 november is geregistreerd dat de das nestmateriaal vervoert naar de burcht. In de nacht van 2 november houdt de das zich op rond de verblijfplaats. Beeldmateriaal bevindt zich in bijlage 5.

2.4 Contact met dassenwerkgroep

Op 26 oktober 2018 is telefonisch contact opgenomen met Stichting Natuur- en Milieubescherming Putten (SNMP) die door de Stichting Das en Boom is voorgedragen als woordvoerder ten aanzien van de dassenpopulatie in Putten. De heer A. van Dusschoten is door SNMP voorgedragen als de meest deskundig persoon op het gebied van dassen en de woordvoerder van de stichting.

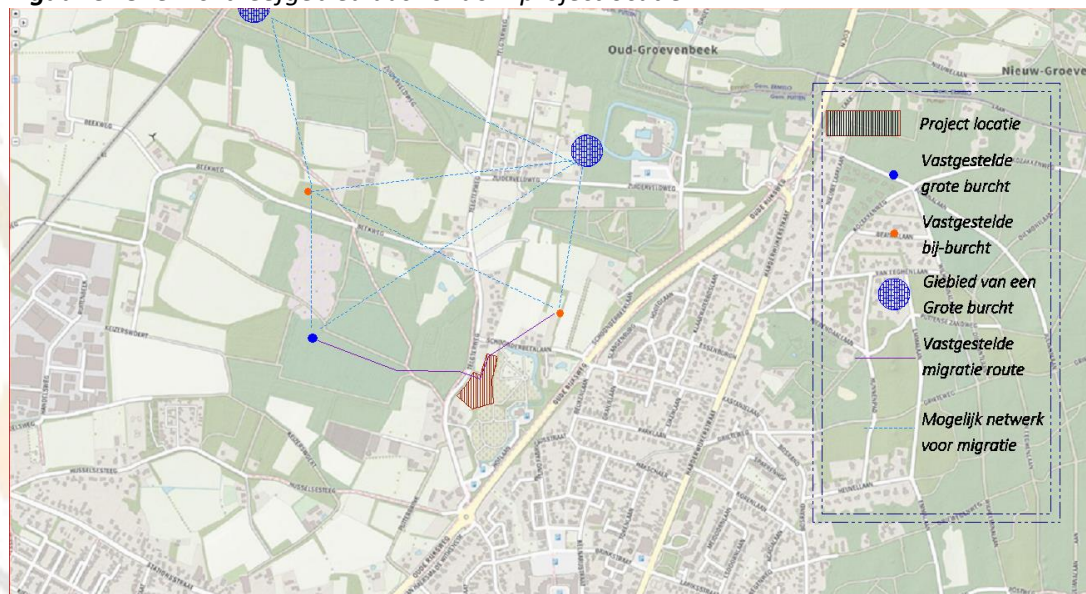
De projectlocatie is aan de heer Van Dusschoten globaal aangeduid. Deze geeft te weten dat hij grote kennis heeft van het dassenbestand en -leefgebied in de gemeente Putten. Hij geeft aan dat hem dassenburchten bekend zijn nabij de Volenbeek, de Beekweg en Groevenbeek/Bosbad Putten.

Ten aanzien van de projectlocatie is hem bekend dat ter plaatse van de projectlocatie incidentele waarnemingen van de das zijn gedaan. Er is hem bekend dat enige jaren geleden een foto van een das is genomen door een omwonende binnen de locatie. Hij duidt de weidegrond aan als een doorgangsroute voor de das. De heer Van Dusschoten geeft als advies dat in een vroeg stadium maatregelen treffen ten gunste van de das, de meest optimale resultaten oplevert.

Op 20 november 2018 is door de heer G.R. Bouw samen met de heer A. van Dusschoten de projectlocatie bezocht voor een inventarisatie van de omgeving van de projectlocatie en interpretatie van de onderzoeksgegevens. De heer Van Dusschoten deelt zijn kennis over het leefgebied van de das in de omgeving van de projectlocatie. Samen is een hoofdburcht vastgesteld op een afstand van circa 500 meter en een bijburcht op circa 750 meter afstand in het nabijgelegen bosgebied. De projectlocatie is gelegen aan de rand van het leefgebied en vormt een migratieroute tussen de bekende burchten van de das. De ontwikkeling is een relatief kleine ingreep in het gehele leefgebied van de das (zie figuur 3). De heer Van Dusschoten geeft als advies de migratieroute die de projectlocatie vormt, niet op te heffen maar deze vorm te geven door aan de noordwestzijde langs de rand van de projectlocatie een geul aan te leggen met een diepte van 60 cm en een breedte aan de bovenzijde van 1.50 meter. De bovenzijde van de geul moet worden voorzien van beschuttende begroeiing aan de zuidoostzijde van de ontgraving.

Figuur 3: Overzicht leefgebied das rondom projectlocatie

2.5 Beschermingsstatus geïnventariseerde beschermde soort en zorgvuldig handelen

- Nationaal beschermd, Nationale richtlijnsoorten
- Op basis van de gegevens van Bij12 en NDFF is de das een inheemse soort met een vrij grote zeldzaamheid. De das wordt vermeld in de Rode Lijst in 2009 met de status thans niet bedreigd. De trend sinds 1950 is stabiel of toegenomen.
- Bij een rijk voedselaanbod hebben dassen voldoende aan een gebied van 30 tot 150 hectare, onder gunstige omstandigheden is een groter gebied nodig (Bij12). De projectlocatie heeft een oppervlakte van circa 0.9 ha. en vormt 0.6 tot 3 % van het dassenareaal.

Op basis van de trend die stabiel is of toegenomen, kan er basis zorgvuldig worden gehandeld. De soort is echter vrij zeldzaam en is nog steeds vermeld op de Rode lijst 2009. Op basis van deze gegevens is het binnen ontwikkelingen noodzakelijk maximaal zorgvuldig te handelen voor de das binnen het wettelijk kader.

2.6 Vaststelling dassen

- Binnen de projectlocatie zijn ten tijde van het nader onderzoek, visueel en met valcamera's, geen waarnemingen of sporen vastgesteld van de das. Gedurende de gehele onderzoeksperiode zijn diverse andere dieren zoals reeën, een vos en een vleermuis vastgelegd binnen de projectlocatie. Deze waarnemingen tonen aan dat de valcamera naar behoren heeft gefunctioneerd gedurende de gehele onderzoeksperiode.
- Ten tijde van het nader onderzoek zijn wildwissels en haren vastgesteld binnen de projectlocatie. Valcamera 1 registreerde een vos binnen de projectlocatie. Het is aannemelijk dat de wissels aan vossen toebehoren maar het kan niet worden uitgesloten dat deze aan dassen toebehoren. Er zijn ten tijde van het onderzoek geen andere sporen van de das vastgesteld zoals graafsporen, uitwerpselen of vraatsporen binnen de projectlocatie.
- Op een afstand van circa 200 meter ten noordoosten van de projectlocatie is een grote hoeveelheid sporen vastgesteld waarvan is vastgesteld dat die toebehoren aan de das.
- Op een afstand van ruim 200 meter ten noordoosten van de projectlocatie is een grondhol vastgesteld. Een valcamera heeft vastgelegd dat het hol door de das wordt benut als verblijfplaats. De holte maakt niet deel uit van een complex van holten en zijingangen. Gedurende de onderzoeksperiode is de verblijfplaats in hoofdzaak benut door vossen waardoor redelijkerwijs vast komt te staan dat de burcht geen hoofdverblijfplaats, nest- of voorplantingsplaats van de das vormt.
- Het onderzoek stelt vast dat de projectlocatie geen burchten van de das bevat. Het onderzoek stelt vast dat op een afstand van 200 meter van de projectlocatie zich een (bij)burcht van de das bevindt. Het is redelijkerwijs aan te nemen dat de projectlocatie behoort tot het leefgebied van deze soort.
- Valcamera 1 heeft tijdens de onderzoeksperiode niet één maal een das binnen de projectlocatie geregistreerd. Dit maakt aannemelijk dat de projectlocatie geen primair foerageergebied voor de dassen vormt.

2.7 Erkend belang

Vaste voortplantingsplaatsen en rustplaatsen van dassen zijn strikt beschermd in de lijst Nationale richtlijnsoorten. Het leefgebied van de das is eveneens beschermd. Werkzaamheden aan of rondom verblijfplaatsen mogen deze niet beschadigen of opheffen. Het leefgebied van de dassenburcht mag kwantitatief of kwalitatief niet worden aangetast.

Onderstaand zijn de artikelen weergegeven die kunnen worden overtreden door de voorgenomen ontwikkeling:

- Art. 3.5.1, specifieke beschermde soorten te doden of te vangen;
- Art. 3.5.4, de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen te beschadigen, vernielen of wegnemen;
- Art. 3.5.2, specifieke beschermde soorten verstoren.

De voorgenomen ontwikkeling kan in strijd zijn met de verbodsartikelen. De Wet natuurbescherming biedt echter mogelijkheden handelingen te doen aan of rondom nestplaatsen indien de voorgenomen ontwikkeling plaatsvindt op grond van een algemeen erkend belang.

Overeenkomstig art. 3.10.2(3.8.5) Wnb zijn binnen deze voorgenomen ontwikkeling van toepassing de belangen 'Groot openbaar belang; sociaal' en 'Het algemeen belang'. Algemene Begraafplaats Schootmanshof is een gemeentelijke begraafplaats en is eigendom van de Gemeente Putten. Conform de Wet op de lijkbezorging is de Burgemeester bevoegd en verantwoordelijk voor de ter aardebestelling van overleden en voor het inrichten van begraafplaatsen. De uitbreiding van het grafveld is noodzakelijk om de benodigde ruimte te bieden voor de toekomstige ter aarde bestellingen van overleden. De gehele begraafplaats is gelegen in het leefgebied van de das. Uitbreiding van de begraafplaats zal naar alle zijden ten koste gaan van een deel van dit leefgebied. Er zijn redelijkerwijs geen alternatieven voorhanden om de beoogde doelen te behalen.

De gunstige instandhouding van de beschermde soort zal binnen de ontwikkeling moeten worden gegarandeerd. Binnen de goedgekeurde gedragscode kan er maximaal zorgvuldig worden gehandeld.

Binnen het maximaal zorgvuldig handelen wordt bepaald wat de mogelijkheden zijn binnen de voorgenomen ontwikkeling. Mitigerende maatregelen hebben tot doel om schade aan de beschermde soort tegen te gaan in de volgorde van voorkomen, beperken en/of te niet doen.

- Als eerste wordt onderzocht of de schade aan beschermde soorten kan worden voorkomen. De aanleg van de uitbreiding van de begraafplaats zal leiden tot het opheffen van een deel van het leefgebied van de das. Het voorkomen van schade aan de soort is hiermee uit te sluiten. Er is geen bevredigende oplossing die het groot openbaar belang en het algemeen belang in de nieuwe ontwikkeling kan bewerkstellen zonder de uit te voeren uitbreiding.

- Wanneer de schade aan de beschermde soort niet kan worden voorkomen, mag de schade worden beperkt. De aanleg van de uitbreiding van de begraafplaats kan leiden tot het opheffen van een deel van het leefgebied van de das. Maar door ruim van te voren mitigerende maatregelen te treffen en in de meest gunstige periode van de soort, kan schade aan de gunstige instandhouding van de das worden beperkt.

2.8 Werkzaamheden versus gunstige instandhouding

Door binnen de projectlocatie een grafveld aan te leggen gaat een deel van het leefgebied van de das verloren. De projectlocatie heeft een oppervlakte van circa 0.9 ha. en vormt 0.6 tot 3 % van het dassenleefgebied. De ontwikkeling is een beperkte ingreep in het totale leefgebied van de das. Er zijn mitigerende maatregelen die genomen kunnen worden waardoor schade aan het leefgebied van de das wordt beperkt en de gunstige instandhouding van de dassen wordt bevorderd.

2.9 Mitigerende maatregelen

Vroegtijdig mitigaties treffen en werkzaamheden gefaseerd uitvoeren zijn mitigerende maatregel. Handelen gedurende daglicht en in de minst kwetsbare perioden van een beschermde soort zijn beschikbare mitigerende maatregelen. Verbetering van het dassen habitat wordt gerealiseerd door een looproute aan te brengen. In een verdiepend onderzoek kan worden bepaald of kwalitatieve habitatverbetering van de das realiseerbaar is door het verleggen van de looproute van de das.

Maatregel 1: Preventie

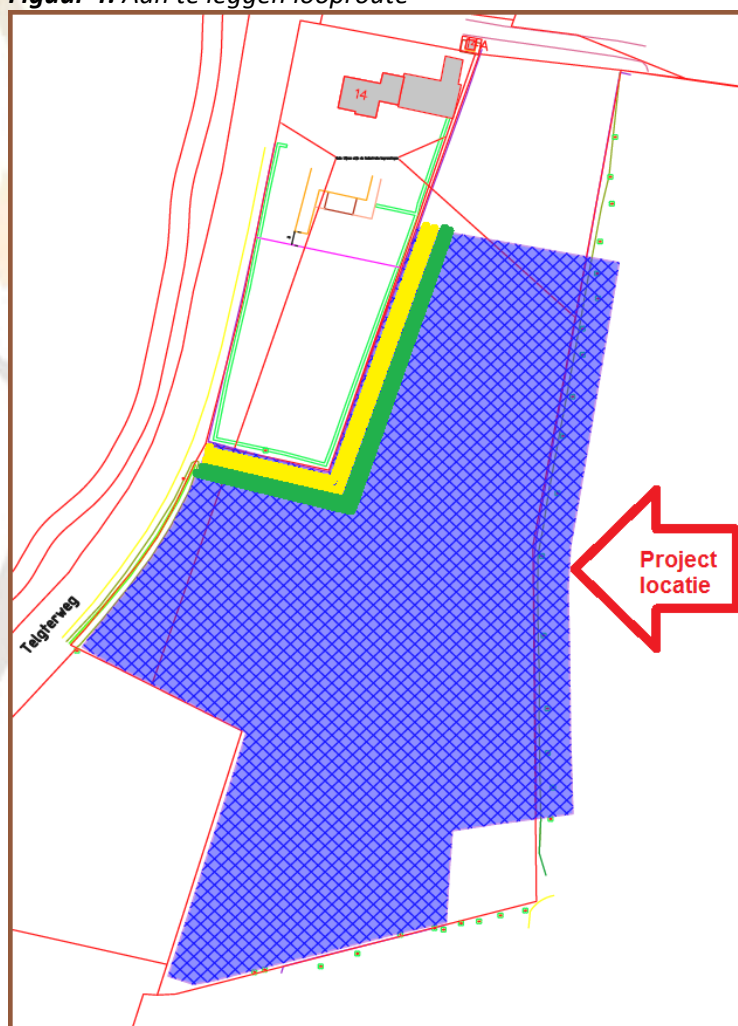
De ontwikkelingen kunnen gefaseerd worden uitgevoerd. Ruim voor aanvang van het aanleggen van het grafveld kunnen mitigaties aangelegd worden waardoor dassen kunnen wennen aan de nieuwe omgeving en deze in gebruik kunnen nemen.

- Ruim voor aanvang van de ontwikkeling kan de migratieroute van de das worden gemitigeerd. Over een afstand van circa 75 meter wordt een verdieping tot 60 centimeter onder het maaiveld aangebracht aan de noordwestzijde van de projectlocatie. De droogstaande geul met een breedte van 1 tot 1.5 meter wordt voorzien van verspreide lage (bos)beplanting met een grote toegankelijkheid waarmee de looproute wordt beschermt tegen verstoring (zie figuur 4).

Nadat gebleken is dat de looproute functioneel is, kan het overige deel van de projectlocatie onbereikbaar worden gemaakt voor de das en kunnen de aanlegwerkzaamheden starten. De maatregelen worden uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige. Met deze combinatie van maatregelen kan schade aan (het leefgebied van) dassen worden voorkomen en beperkt.

Figuur 4: Aan te leggen looproute

(Bron: Ruimte voor advies)

- Aan te leggen looproute
- Beschuttende groenstrook

Maatregel 2: Fasering

De ontwikkelingen kunnen gefaseerd worden uitgevoerd. De meest kwetsbare periode van dassen is de periode van de voortplanting. Op hoofdlijnen strekt deze periode zich uit van december tot en met juni (zie Tabel 1).

Tijdens koude perioden hebben dassen een verlaagde activiteit waarin zij hun burchten niet of nauwelijks verlaten. In een plan van aanpak kunnen binnen de gedragscode maatregelen worden opgenomen waardoor de gunstige instandhouding van de vastgestelde beschermde soort wordt gegarandeerd en schade kan worden voorkomen en beperkt en de voorgenomen werkzaamheden doorgang kunnen hebben.

Tabel 1: Hoofdlijnen van de kwetsbare periode van de das

	jan	febr	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
voortplanting												
gebruik hoofdburcht												
Gebruik bijburchten en vluchtpijpen												

Kwetsbare periode

Kwetsbare periode, afhankelijk van gebruik. Raadpleeg een dassenskundige

(Bron: Kennisdocument Das BIJ12)

De werkzaamheden moeten voorkomen dat dassen worden verstoord. Dassen zijn nachtactieve dieren. De werkzaamheden kunnen worden uitgevoerd tijdens daglicht maar in ieder geval voor 19.00 uur. In een plan van aanpak kunnen binnen de gedragscode maatregelen worden opgenomen waardoor de gunstige instandhouding van de vastgestelde beschermde soort(en) worden gegarandeerd.

Verdiepend onderzoek

In een verdiepend onderzoek kan worden bepaald of kwalitatieve habitatverbetering van de das te realiseren is door de looproute van de das te verleggen. De huidige oversteek van de das is gelegen in een onoverzichtelijke kromming in de Telgterweg. Indien de oversteek op een recht deel in de weg wordt aangebracht, eventueel middels een dassentunnel, ter hoogte van de Schoonderbeeklaan of de Beekweg is het niet noodzakelijk een dassenmigratieroute aan te leggen binnen de projectlocatie. Verdiepend onderzoek kan uitwijzen welke voor- en nadelen de oplossing kan bieden.

Tabel 2: Verzameltabel maatregelen das

Fase	Mitigatiemaatregelen
Preventie	1. Verdiepte migratieroute aanleggen aan noordwestzijde 2. Opheffen toegankelijkheid projectlocatie nadat de mitigatie functioneel blijkt
Fasering	1. Werken buiten kwetsbare periode 2. Werken in koude periode 3. Werken tijdens daglicht en voor 19.00 uur 4. Plan van aanpak

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

2.10 Conclusie

Het nader onderzoek stelt vast dat de projectlocatie leefgebied vormt voor de das. In het kader van het maximaal zorgvuldig handelen zijn er passende maatregelen binnen de gedragscode om de gunstige instandhouding van deze soort te garanderen.

De voorgenomen ontwikkelingen kunnen plaatsvinden op grond van de erkende belangen 'Groot openbaar belang; sociaal' en 'Algemeen belang'.

Door de werkzaamheden gefaseerd uit te voeren en door tijdig de noodzakelijke mitigaties te treffen wordt schade aan (het leefgebied van) de das voorkomen en beperkt.

- Ruim voor aanvang van de ontwikkeling wordt een verdieping tot 60 centimeter aangelegd voorzien van beschuttende beplanting als migratieroute voor dassen.
- Nadat de maatregel functioneel blijkt te zijn, kan de projectlocatie ontoegankelijk worden gemaakt.
- De werkzaamheden worden uitgevoerd buiten de kwetsbare periode van dassen, tijdens koude perioden, tijdens daglicht en voor 19.00 uur. In een plan van aanpak kunnen binnen de gedragscode maatregelen worden opgenomen waardoor de gunstige instandhouding van de vastgestelde beschermde soort(en) worden gegarandeerd.

Bovenstaande handelwijze voorkomt en beperkt schade aan de vastgesteld soort waardoor de ontwikkeling geen wezenlijke invloed heeft op de gunstige instandhouding van dassen. **De analyse resulteert dan ook in een GO.**

De algemene zorgplicht blijft van kracht. Bij calamiteiten zal opnieuw moeten worden beoordeeld welke maatregelen passend zijn.

Handtekening rapporteur:

Naam adviseur:

Dhr. G.R. Bouw

Functie adviseur:

Ecoloog RO4

Plaats en datum:

Nijkerk, 7 december 2018

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

3 BIJLAGE: Foto's

Locatie 1: Projectlocatie

Valcamera

20 oktober een ree benut de projectlocatie

23 oktober een vos passeert de projectlocatie

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

23 oktober een vos passeert de projectlocatie

23 oktober een ree foerageert binnen de projectlocatie

24 oktober een ree passeert de projectlocatie

26 oktober twee reeën passeren de projectlocatie

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijnhuis 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

18 oktober wildwissels ter hoogte van Schoonderbeeklaan

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijthuis 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

18 oktober haren aan prikkeldraad ten
noorden van projectlocatie

18 oktober pootafdrukken ten noorden van
projectlocatie

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijnhuis 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

18 oktober pootafdrukken ten noorden van projectlocatie

Locatie 2: (Dassen)burcht

19 oktober wildwissel en graafsporen ten noorden van projectlocatie

19 oktober graafsporen ter hoogte van locatie 2

19 oktober wildwissel bij locatie 2

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijhuys 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

19 oktober pootafdrukken waaronder das bij locatie 2

19 oktober dassenburcht/vossenhol locatie 2

19 oktober uitwerpselen van de vos nabij locatie 2

19 oktober pootafdrukken nabij locatie 2

Valcamera

1 november de das benut de verblijfplaats

1 november de das benut de verblijfplaats

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijshuis 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

1 november de das benut de verblijfplaats

2 november de das brengt nestmateriaal naar de holte

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijthuis 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

3 november de vos benut de verblijfplaats

6 november de vos met een jong benutten de verblijfplaats

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijhuys 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

7 november de vos benut de verblijfplaats

Oplossingen flora en fauna binnen het wettelijk kader

FF Solutions is een merknaam
onder RI-Buitenbouw B.V.
Duijthuis 34, 3862 JC te Nijkerk

info@ri-buitenbouw.nl
info@bouwbulderweg.nl
06-51098912

Rabobank IBAN NL 10RABO0324421516
BTW-nr. 8521 84 657 B01
KvK 000026098083

